

6. Полонені українські військові зазнавали тортур і жорстокого поводження – ООН. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/09/10/poloneni-ukrayinski-vijskovi-zaznavaly-tortur-i-zhorstokogo-povodzhennya-onn/>.

Шульга Андрій Олександрович,

доцент кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління Донецького державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Каширіна Діана Євгенівна,

студент 415/19 (ПД)-К групи факультету № 4 Донецького державного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМА ОБМІНУ ПОЛОНЕНИМИ В КОНТЕКСТІ ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОСІБ, ЯКІ ВЧИНИЛИ ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ ТА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ

Напередодні з російського полону повернули 215 захисників України. Їх обміняли на колишнього народного депутата і кума президента РФ Володимира Путіна В. Медведчука, обвинуваченого у держзраді [1]. В 2019 році, в межах обміну полоненими Київський апеляційний суд відпустив ключового свідка у справі про збиття МН17 Володимира Цемаха – колишнього зенітника так званої «ДНР» – під особисте зобов'язання [2]. Отже, факти звільнення підозрюваних у вчиненні воєнних злочинів, злочинів проти основ національної безпеки України, в межах обміну полоненими, сьогодні є непоодинокими. Проте, життя захисників батьківщини, наших громадян є безцінним набуттям України. Отже з висловленого окреслюється певна проблема з притягнення військових злочинців до реальної відповідальності як в межах національного кримінального законодавства, так і в міжнародному кримінальному суді. Вважаємо, що наголошення на такій проблемі, є на сьогодні конче необхідним, адже сьогодення вимагає відшукувати оптимальні шляхи, коли б стосовно воєнних злочинців був і принцип невідворотності покарання реалізований, і в той же час були ефективно вжиті заходи щодо звільнення із російського полону захисників України.

Проаналізувавши чинні нормативно-правові акти в галузі утримання та обміну військовополонених, наприклад, такі як «Порядок тримання військовополонених» [3], спільний наказ Міністерства оборони та міністерства юстиції України «Про тимчасові заходи з розміщення та тримання військовополонених» [4], «Порядок здійснення передання військовополонених ворогів державі-агресору та звільнення захисників України, які перебувають у полоні держави-агресора» [5] та інші нормативно правові акти України, що регламентують процедуру і порядку обміну полоненими, а також той факт, що станом на червень 2022 року питаннями обміну військовополоненими займається Головне управління розвідки Міністерства оборони України та Служба безпеки України, ми прийшли до наступних висновків в галузі вирішення проблеми притягнення до відповідальності воєнних злочинців в контексті проблеми обміну полоненими. А саме, по перше, підтримуючи думку А. Павлюк слід зазначити, що практика Міжнародного кримінального суду приділяє значну увагу так званих «інсайдерській інформації» – свідченням осіб, які брали безпосередню участь у бойових діях, мали стосунок до сторони збройного конфлікту або можуть надати інформацію, яка дозволить зрозуміти внутрішні ієрархічні зв'язки між виконавцями злочинів. Тому для України в процесі забезпечення правосуддя за наслідками конфлікту завжди було важливо дослідити іншу сторону, максимально наблизитися крізь призму доказів до вищого політичного керівництва держави агресора. Окрім того, в докладі правниці справедливо зазначається, що у випадку коли йдеться про збройний конфлікт, кожен військовий, який бере участь у ньому, виконує свою роль, а отак лише через дослідження загальної картини подій, встановлення дій та рішень кожного, характеристики наказів і повноважень, дослідження планів та стратегії можна вибудувати загальну ієрархію виконавців найтяжчих міжнародних злочинів. Далі, А. Павлюк справедливо зазначає, що зараз слідчі та прокурори які отримують показання від затриманих військовополонених, вибудовують такий собі пазл загальної історії збройного конфлікту на території України, що в подальшому може надати можливість здійснення процесів у міжнародних судових інстанціях, зокрема в Міжнародному кримінальному суді [6]. Отже вважаємо, що інсайдерська інформація, на яку натякає А. Павлюк, вже сама по собі є потенційним доказом, якщо звісно буде добута у відповідності

до Кримінального процесуального законодавства України. Таким чином, для надійної фіксації доказової інформації від полонених представників ворожої армії, вважаємо за необхідне обов'язково застосовувати повне фіксування їх свідчень із застосуванням всіх сучасних сил, засобів і методів кримінального процесуального доказування з наступним використанням отриманих доказів у міжнародному кримінальному суді. В такому випадку, ці показання можна буде використати не тільки проти конкретного воєнного злочинця, але і проти Російської Федерації та її злочинного керівництва.

Що стосується відпущених на свободу задля обміну полоненими військових злочинців, то слід зазначити, що ті злочини, які вони вчинили на території України, згідно до міжнародних правових актів строку давності не мають, отже в будь який момент ці злочинці можуть бути затримані за вчинення воєнних злочинів чи злочинів проти людяності.

Таким чином, у якості висновку нами пропонується використовувати технічні засоби фіксування, як надійний засіб збирання доказів воєнних злочинів і злочинів проти людяності. А саме, це можуть бути наприклад, вміст мобільних гаджетів (телефонів) вилучених у встановленому порядку у полонених. Результати обов'язкового їх допиту, які процесуально оформлені згідно до національного Кримінального процесуального законодавства. Окрім того потрібно створити єдину базу зберігання вмісту (трофейних) телефонів і самих цих пристроїв, інших відео чи аудіо технічних пристроїв, які здатні фіксувати фото, аудіо чи відео інформацію. В разі, якщо полонений є цінним свідком, то слід відшукувати можливість відмовляти в його обміну, принаймні доти, доки його не буде допитано у міжнародному суді, як свідка. Допит полонених, які є цінними свідками слід проводити на відео фіксацію, адже в разі його смерті, його показання можуть бути надійними доказами в міжнародному суді. Окрім того, осіб, які утримуються по ст. 438 КК України (Порушення законів та звичаїв війни), слід утримувати в таким чином, щоб максимально виключити можливість їх смерті або здійснення негативного впливу щодо надання ними показань.

Стосовно проекту закону № 7436 від 06.06.2022 «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Кримінального кодексу України щодо врегулювання процедури обміну засуджених як військовополонених» [7] яким пропонується доповнити ч. 2 ст. 284 чинного КПК України п. 4

що передбачає закриття кримінального провадження відносно воєнного злочинця, який підпадає під обмін військовополоненими, то вважаємо таке доповнення слушним, адже за необхідності, згідно до цієї новели за прокурором залишається право поновити досудове провадження відносно воєнного злочинця. До того ж враховуючи, що воєнні злочини та злочини проти людяності не мають строків давності [8], то після обміну полоненими, військових злочинців, чиї злочини не мають строків давності, можна буде притягати до відповідальності в подальшому.

Окрім того, якщо Україна візьме на озброєння досвід спеціальних служб Ізраїлю, стосовно використання послуг спеціальної служби «Массад», (Відомство розвідки та спеціальних задач) [9], то справа покарання воєнних злочинців буде вирішена відповідно до вчинених ними найтяжчих злочинів проти людства та воєнних злочинів.

Список використаних джерел

1. Сасенко В. Стало відомо, навіщо росіянам Медведчук. Новини, політика. 22.09.22. URL: <https://www.unian.ua/politics/stalo-vidomo-navishcho-rosiyanam-medvedchuk-11988168.html>.

2. Ліскович М. Звільнення Цемаха: ціна порятунку українських полонених чи стратегічна помилка? Укрінформ. Аналітика. 05.09.2019. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2774207-zvlnenna-cemaha-cina-poratunku-ukrainskih-polonenihi-ci-strategicna-pomilka.html>.

3. Порядок тримання військовополонених. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 12.04.2022 р. № 44, URL:: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-poryadku-zdijsnennya-peredachi-vijskovopolonenihi-vorogiv-derzhavi-agresoru-ta-zvlnennya-oboronciv-ukrayini-yaki-perebuvayut-u-poloni-derzhavi-agresora-441>.

4. Про тимчасові заходи з розміщення та тримання військовополонених. Наказ Міністерства оборони України та Міністерства юстиції України від 10.03.2022 р. № 85/1117/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0323-22#Text>.

5. Порядок здійснення передання військовополонених ворогів державі-агресору та звільнення захисників України, які перебувають у полоні держави-агресора затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 12.04.2022 р. № 44. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-poryadku-zdijsnennya-peredachi-vijskovopolonenihi-vorogiv-derzhavi->

agresoru-ta-zvilnennya-oboronciv-ukrayini-yaki-perebuvayut-u-poloni-derzhavi-agresora-441.

6. Павлюк А. Статус «військовополонений» – новий виклик для системи правосуддя в Україні? 10.06.2022. URL: <https://justtalk.com.ua/post/status-vijskovopolonenij--novij-viklik-dlya-sistemi-pravosuddya-v-ukraini-discussion-paper>.

7. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Кримінального кодексу України щодо врегулювання процедури обміну засуджених як військовополонених. Проект закону України №7436 від 06.06.2022 URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/CardByRn?regNum=7436&conv=9>.

8. Європейська конвенція незастосування строків давності до злочинів проти людяності та воєнних злочинів. Прийнята 25.01.1974 р. Набрання чинності в Україні 31.10.2008. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_125#Text.

9. Лівін М. Ніхто не уникне кари: як працює Моссад найвідоміша спецслужба світу. URL: <https://www.the-village.com.ua/village/knowledge/book-of-the-week/325909-knigatizhnya>.

Шоголев Дмитро Сергійович,
науковий консультант Науково-
організаційного центру Національної
академії Служби безпеки України

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «КОМБАТАНТА»

Незважаючи на те, що питання статусу військовополоненого є достатньо розробленим в теорії міжнародного та міжнародного кримінального права генеза інституту воєнного полону свідчить про поступову трансформацію змісту його поняття через виникнення нових видів збройних зіткнень та осіб які беруть в ньому участь.

В науковій та практичній літературі з проблем застосування міжнародного гуманітарного права наголошується, що статус військовополоненого тісно пов'язаний зі статусом комбатанта. Термін “комбатант” позначає право брати безпосередню участь у бойових діях. Як вказувала у своїй доповіді Міжамериканська комісія з прав людини, «привілеєм комбатанта є, по суті справи, дозвіл вбивати комбатантів противника або наносити їм поранення, а також знищувати інші військові об'єкти противника» [1]. На відміну від цивільних осіб